

Симона Груевска-Маџоска

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

simonagrums@imj.ukim.edu.mk

НОВО И ВРЕДНО ИЗДАНИЕ ВО МАКЕДОНСКАТА ЛИНГВИСТИКА

(Ѓуркова, Александра. *Социолингвистика. Македонскиот јазик: Јазичното планирање и јавната комуникација*, Македоника литера, Скопје, 2023)

Што е социолингвистика?

Нема едноставна дефиниција на ова прашање, зашто социолингвистиката е многу широко поле и може да се користи за многу различни проучувања на јазикот. Дали е тоа истражување за тоа како различни луѓе од различни градови или региони го користат јазикот? Или за тоа колку различно зборуваат припадниците на различни социјални класи или различни професии? Дали е за тоа како една нација одлучува кои јазици ќе бидат признаени и ќе се користат во судниците и во образованието? Одговорот на сите прашања е да.

Во македонската лингвистика, секако, на многу социолингвистички теми се напишани многу трудови, но една цела книга посветена на социолингвистиката и на анализа на главните социолингвистички теми досега немаше. И сега, пред нас е, конечно, првата таква книга на македонски јазик. И не само што е прва туку претставува сеопфатна студија во која се објаснети основните социолингвистички поими, даден е широк приказ на светската научна литература на оваа тема, допрени се и други лингвистички дисциплини и даден е широк опфат на социолингвистиката на македонскиот јазик.

Книгата е обемна, има 360 страници и се состои од 3 глави кои понатаму се поделени на 5 или 6 поглавја.

Првата глава е наречена *Приспај кон социолингвистиката* и во неа се дадени основите на социолингвистиката, потоа историјата на социолингвистичкиот пристап, како и методологијата на социолинг-

вистичките истражувања. Овде се објаснети и социолингвистичките термини, поими и концепти, како што се: говорител, говорна заедница, говорен чин, говорна ситуација, стандарден јазик, разговорен јазик, стил итн. Понатаму, авторката пишува за раслојувањето на јазикот, коешто го дели на неколку видови: функционално, односно функционални стилови, социјално, односно социоекти, индивидуално, односно идиолекти и територијално, односно дијалекти. Опфатен е и стандардниот јазик, неговите историски аспекти, како и неговата функција, а дадени се и карактеристиките на стандардниот и на нестандардниот јазик. Ѓуркова ги објаснува и диглосијата и билингвизмот, како и јазичниот контакт, а понатаму и пидин-јазиците и креолските јазии. Прашањето за јазичниот контакт се проширува на меѓусебните влијанија и контакти на словенските јазии, и тоа источнословенските и западнословенските, а потоа и јужнословенските, каде се дадени нивните јазични контакти и од кои јазии се вршело заемање. Како четврто поглавје се јавува прашањето за прагматиката и социолингвистиката. Прагматиката, како што вели авторката, „подразбира истражување на значењето на изреченото од говорителот и она што е разбрано од слушателот, потоа интерпретација на искажаното со оглед на контекстот, како и анализа на процесот на пренесување и разбирање или пренесување повеќе информации од изреченото во еден исказ“ (с. 59). Во врска со ова прашање, авторката дава дефиниции на поимите дискурс, текст и конверзација. „Поимот дискурс се однесува на една поврзана јазична целост, која е поголема од реченицата и најчесто се однесува на говорен јазик“ (с. 68) и како термин е карактеристичен за англосаксонската, американската и француската традиција, додека терминот текст е карактеристичен за европската и за руската традиција. „Текстот претставува посебна јазична единица со теоретски статус што се проучува во рамките на текст-лингвистиката, а во хиерархијата на јазичните нивоа се поставува највисоко, т.е. оформува една надреченична единица“ (с. 68). „Под конверзација се подразбира слободен разговор меѓу двајца и повеќе учесници, со наизменична размена на искази, односно со конверзациона активност, при што разговорот се одвива надвор од различни институции како училиште, судница, црква и сл., каде што формите на комуникација се поврзани со определени шеми и норми“ (с. 69). Авторката се осврнува и на формите на обраќањето во македонскиот јазик и дава приказ на досега напишаната литература на таа тема во македонската лингвистика, а понатаму се осврнува и на јазичната варијација и стилот, потоа на јазичните ставови, како и на анкетирањата на јазичните ставови.

Втората глава е насловена *Јазикот и општеството* и во неа на почетокот се опфатени темите за јазична политика, јазично планирање, планирање на јазиците и јазичен менаџмент, јазично нормирање и стандардизација. Овде авторката истакнува дека почетоките на јазичната политика се по Втората светска војна и во почетокот се користел терминот јазично планирање, „што како процес се очекува да оформи определена јазична политика“ (с. 89). Од осумдесеттите почнува да се употребува терминот јазичен менаџмент. Особено место авторката му дава на прашањето за статусот на јазиците и на тоа како ова прашање е уредено во државите во светот. На почетокот се осврнува на терминологијата и наведува дека во европските држави се среќаваат термините: службен јазик, државен јазик, национален јазик, јазик на републиката, главен јазик, сопствен јазик, паритетен јазик, јазик на автохтоно население и јазици на меѓуетничките односи. Ова прашање во различни држави различно е уредено. Некаде со устав, потоа со посебни закони итн. Авторката се задржува и на прашањето за јазичен колонијализам и јазичен империјализам, како и за јазичен пуризам.

Таа дава кус историјат на начинот на употребата на јазиците уште од Персиската и Римската Империја, потоа формирањето на националните држави врз основа на идеите на германските философи Хердер, Хаман, Фихте, Александар и Вилхелм фон Хумболт, па вели „Јазикот на националните држави има клучна улога како средство за подигнување на свесноста во рамките на нацијата и за признавање од страна на другите како посебен национален субјект, така што јазикот станува предмет на свесно политичко-општествено уредување“ (с. 113). Во врска со денешните јазични ситуации во Европа, авторката ги опишува на следниот начин: 1. Еднојазичност, 2. Толеранција во врска со јазичните малцинства, 3. Јазична автономија, 4. Јазичен федерализам и 5. Институционална повеќејазичност. Сепак, истакнува таа, во Европа превладуваат решенијата со еден национален јазик кој се користи во јавната управа, институциите, во образованието, одбраната итн. „Тенденциите за овозможување повисок статус на регионалните или малцинските јазици претставуваат, главно, резултат на политичката моќ на определена јазична заедница или малцинство и на историските околности, и во тој процес сè поголемо значење добиваат регионалните јазици. Сепак, степенот на познавање на официјалниот јазик претставува еден од поважните критериуми за државјанство и интеграција, особено во членките на ЕУ, со што се потврдува интеграциската и кохезивната улога на јазикот“ (с. 114). Авторката ги разгледува и јазичните политики во меѓународните организации и во ЕУ

и ја истакнува важноста на Повелбата за регионални и малцински јазици од 1992 донесена во Советот на Европа. Потоа таа ги анализира јазично-политичките состојби во нашите соседни држави Албанија, Бугарија и Грција. Во Албанија, според албанскиот устав, албанскиот јазик е официјален јазик на државата. Признати се три национални малцинства: Грците, Македонците и Црногорците, а како културни малцинства: Ароманците, Ромите, Бугарите и Евреите. Од создавањето на албанската држава во 1912, положбата на Македонците до 1944 била многу неповолна, со образование исклучиво на албански јазик и оневозможување на одржување на фолклорот и македонските обичаи. По Втората светска војна, македонското малцинство било признаено и му било овозможено основно образование на македонски јазик сè до 1948, кога Македонците можеле да учат на македонски само во Мала Преспа – состојба што траела сè до 1984, кога било дозволено сите предмети во основното образование да се учат на македонски јазик (до четврто одделение). Во 2003 Здружението на Македонците спровело попис, според кој во Албанија се проценило дека живеат меѓу 120000 и 350000 Македонци, но Албанија признава само 5000.

Во Бугарија, Македонците не се признати како малцинство, а во формуларите за попис имало графи само за Бугари, Турци, Роми и други. Единствен официјален јазик е бугарскиот. Ситуацијата во Грција е уште покомплицирана, како што наведува авторката, „со долга историја на негирање и етничко чистење“ (с. 131). Повеќе податоци за ова ќе прочитате, се разбира, во книгата.

Гуркова ги разгледува и јазично-политичките состојби во поранешните југословенски републики, особено раслојувањето на српско-хрватскиот јазик на четири одделни јазици.

Понатаму, таа напоменува дека „Официјалниот јазик во една држава има улога на кохезија во општеството – тоа е јазикот на кој државата комуницира преку сите институции со граѓаните. Малцинските, регионалните и другите јазици, социолектите и другите вариетети ги исполнуваат функциите на комуникација во различните региони, во секојдневната комуникација и имаат улога на чувар на културното наследство“ (с. 142). Во таа смисла, авторката нагласува дека „Во ситуации кога се инсистира на сеопштата еднаквост на јазиците и на систематско поставување на јазиците на исто ниво, по секоја цена, се доаѓа до еден вид блокирање на функционирањето на општеството – како што е примерот со Законот за употреба на јазиците од 2018 во македонската држава, за кој и Венецијанската комисија, како престижно меѓународно правно тело, даде оценка дека се заканува да го блокира судскиот систем во Македонија.“ (с. 142).

Авторката ги разгледува и јазичните и малцинските права, менаџирањето на јавниот јазичен простор, јазикот на медиумите, јазикот на интернет, јазикот и образованието, македонскиот јазик како странски, односно втор јазик итн.

Третата глава е насловена *Социолингвистика на македонскиот јазик* и во неа авторката прво се задржува на историските аспекти на македонскиот јазик и дава исцрпни информации за дејноста на Ѓорѓија Пулевски, Димитар Миладинов, Григор Прличев, Крсте Мисирков и др. за кодификацијата на македонскиот јазик. Дадена е и анализа за споредби на македонскиот со бугарскиот и српскиот јазик, потоа тенденции во јазичното заемање од повеќе јазици, за македонскиот јазик и европската интеграција, за законите и јазичната политика, за стилистичките и социолингвистичките аспекти на македонскиот јазик и медиумите итн.

На крајот е дадена исцрпна библиографија на речиси 27 страници, како и индекс на поими и термини.

Книгата *Социолингвистика. Македонски јазик: јазично и планирање и јавна комуникација* е многу поширока студија од што би се заклучило од поднасловот. Можело слободно да биде насловена само *Социолингвистика на македонскиот јазик* зашто опфаќа многу различни аспекти и дава исцрпни информации за многу социолингвистички прашања. Таа сега може да биде основа за секој лингвист што сака да се занимава со социолингвистика, за секој што студира лингвистика, но и за секој што сака да прочита и да научи за разни теми поврзани со македонскиот јазик, но и со другите јазици во светот. Богатата библиографија ќе им го скрати патот на многу лингвисти во потрагата по литература во светски рамки. Ѓ честитам на авторката за силата и за големиот труд при подготовката на ова дело и, бидејќи сме навикнати да не добиваме никакви официјални признанија, да остане како залог за иднината на македонскиот јазик, зашто тоа ни останува на македонистите.

